

Аширова А.Т.

**Қазақ тілі сабақтарында
студенттерді іскерлік қатынас
дағдыларына баулу**

Қазақ тілі сабағында модульдік технология арқылы студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін дамыту – өзекті мәселе. Жалпы студенттерді мектеп қабырғасынан осы іскерлік қарым-қатынастардың тілін білуге, үйренуге тәрбиелеудің мәні зор. Бүгінгі студент – ертеңгі іскер азамат, яғни ол – еліміздің болашағы. Қазіргі таңда, қоғамдық-әлеуметтік мүддеге сәйкес қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде ғылым саласында да толыққанды қызмет етуінің негізін қалыптастыруда, ең алдымен, ғылыми тілдің мәртебесін айқындау аса маңызды. Себебі ғылым саласындағы мәтіндердің тілін ғылыми тіл мен ғылыми стильдің қайсысына жатқызуға болады деген сауал осы күнге дейін біржақты анықталып, өзінің шешімін тапқан емес. Ғылыми тіл бірліктерінің ара-жігін ашып, олардың өзіндік ерекшеліктерін, сөздік түрлерінде орналасу орындарын анықтау, олардың ғылыми сипаттамаларын жасаудың қажеттілігі де белгілі.

Түйін сөздер: модульдік технология, іскерлік қарым-қатынас, қатысым, лингвистикалық талдау.

Ashyrova A.T.

**Engaging students in professional
communication during the
Kazakh language**

During the lesson, the Kazakh language is the main problem of the development of professional communication students using modular technology. Education and training of students to professional dialogue should begin at school. Today's student tomorrow professional his case, it means he is our future. Currently, respectively, in social and community interests to the Kazakh language as the official language fully served in the field of science, it is important to reveal the status of scientific language. Because the problem of where to Bring language text in the field of science in scientific language and scientific style is still determined by the one-sided, not solved yet. The need to disclose known units of scientific language, identify their advantage, the location in the dictionary type, making their scientific description.

Key words: modular technology, business communication, interaction, linguistic analysis.

Аширова А.Т.

**Привлечение студентов
к профессиональному
общению во время занятий
по казахскому языку**

Во время урока казахского языка главной проблемой является развитие профессионального общения студентов с помощью модульной технологии. Обучение и воспитание студентов профессиональному общению должно начинаться со школьной скамьи. Сегодняшний студент – завтрашний профессионал своего дела, это значит он наше будущее. В настоящее время, соответственно общественно-социальным интересам, чтобы казахский язык как государственный язык полноценно служил в сфере науки, очень важно раскрыть статус научного языка. Потому что проблема, куда отнеси язык текста в сфере науки в научный язык и научный стиль, до сих пор определяется односторонне, не нашла своего решения. Известна необходимость раскрыть единицы научного языка, определить их преимущество, расположение в словарном типе, делать их научное описание.

Ключевые слова: модульные технологии, деловое общение, взаимодействие, лингвистический анализ.

**ҚАЗАҚ ТІЛІ
САБАҚТАРЫНДА
СТУДЕНТТЕРДІ
ІСКЕРЛІК ҚАТЫНАС
ДАҒДЫЛАРЫНА БАУЛУ**

Студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технология арқылы оқытудың лингвистикалық негіздері . Тілдің қатысымдық қызметі – адамның тіл арқылы алуан түрлі қарым-қатынасқа түсуі. Оқытудың қатысымдық қызметі тілді жан-жақты меңгеру, хабарлау, суреттеу, диалогтік, монологтік, көркемдік-тілдік құралдарды пайдалануды талап етеді.

Лингвистикалық талдаулар негізінде іскерлік қарым-қатынас жайлы берілетін білім мазмұнының көлемін, ұғымдар жүйесін, оларды толық меңгеруге мүмкіндік беретін теориялық мәліметтер мен дағдыландыратын практикалық жаттығулар жүйеленді.

Қатысым дегеніміз – әрекет. Оның ұйымдастыру амалдары мен нұсқасы болады. Сондықтан біз қатысымдық әрекеттің негізіндегі сөйлеу нұсқаларына байланысты тілдік құралдарды анықтадық. Әдістемелік әдебиеттерде қарым-қатынас құралдарын сөйлеудің екі нұсқасымен байланысты анықтайды. Олар: ауызша және жазбаша. Ал бұлардың әрқайсысына тән икемділіктері мен дағдылары, қарым-қатынас әрекетінің құралдары, сөйлеудің бұл нұсқаларын игерудің өзіндік жолдары бар [1, 89].

Іскерлік қарым-қатынас тілін дамытуда дағдылар төмендегідей бағытпен жүзеге асады:

1. Лексикалық дағдысын қалыптастыру;
2. Грамматикалық дағдысын қалыптастыру.

Сондықтан біз зерттеуімізде іскерлік қарым-қатынас тілін дамытуды мынадай жүйеде құрдық:

- сөйлеуге қажетті лексикалық материалдар беру үшін лексикалық икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыруға машықтандыру;

- оқушы өз ойынан сөйлем құрастыра білу үшін грамматикалық ұғымдарды сауатты қолдану дағдысын қалыптастыру мен дамыту;

- оқушының сөйлеуі нәтижелі болу үшін мәтін құрастыра білу икемділігін жетілдіру.

Жоғарыдағы пікірлерді тұжырымдай келгенде, модульдік технология арқылы іскерлік қарым-қатынас тілін дамытудың мәні мен мазмұны баланың қарым-қатынас жасау үшін ана тілінің жүйесі мен заңдылықтарын білу, сол меңгерген білімдерін басшылыққа ала отырып, өзін қоршаған өмірдегі ұғымдар не-

гізінде ойлау икемділіктерін арттырып, оларды күнделікті қарым-қатынас пен өз тәжірибесінде түрлі орындар мен ахуалдарға орай пайдалана білу шеберліктерін қалыптастыру болып табылады. Сондықтан біз зерттеуімізде студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін дамыту икемділігі мен дағдыларын қалыптастыруды лингвистика, психология, педагогика ғылымдары негізінде анықтап, қатысымдық іс-әрекет теориясын әдіснамалық модель ретінде негізге алдық.

Модульдік оқыту негізіне П.Я. Гальпериннің тұжырымдамасы, оның ақыл-ой әрекетін кезең-кезеңмен біртіндеп қалыптастыру теориясы алынған. Бұл теорияның негізінде отандық психологияның іргелі қағидасы – психикалық жаңа түзілімдер үрдісінің әрекеттілік тәсілі, адам психикасы мен іс-әрекетінің бірлігін тану жатыр [2, 103].

Студенттерді іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технология арқылы оқыту – тек қана білімді белгілі бір көлемде беріп, қажетті шеберлік пен дағдыны қалыптастырумен ғана шектелмейтін, сонымен қатар, баланың жалпы тұлғалық дамуына, ойлау, есте сақтау, қиялдау, елестету сияқты басқа да танымдық қасиеттерінің жан-жақты дамуына бағытталатын оқытудың түрі. Студент – білім алуда негізгі психологиялық үрдістерді басынан кешуші субъект. Қазіргі кезеңде педагогика-психологияның өзекті мәселелері қатарында оқу-танымдық қызмет жүйесінің маңызды екі компоненті – оқытушымен мен студенттің «субъект-субъектілік» қарым-қатынас мәселесі қойылып отыр.

Студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технология арқылы оқытудың психологиялық негіздерін анықтауда жоғарыда айтылған теориялық және практикалық ойлауды, есте сақтауды, зейінді тұрақтандыруды мүмкін ететін психикалық үрдістер қарастырылады. Ғалымдар психиканың түйсіну, қабылдау, ойлау немесе қиял процестерінің ұйымдасқан жүйесі ретінде зерттелуі – бүгінде осы процестердің өздерін зерттеуді ғана емес, сонымен қатар жүйелер мен жалпы объектілердің табиғаты жөніндегі түсінігімізді тереңінен қайта ұғынуды талап етеді деп түсіндіреді.

Студенттердің рухани қызығуын туғызу үшін қазақ тілі сабағында модульдік технология арқылы іскерлік қарым-қатынасты оқыту кезінде мынадай жұмыстар жүргізуге болады: Студенттердің іскерлік қарым-қатынасқа деген қызығушылығын дамыту. Ол үшін студенттерді іскерлік қарым-қатынасқа байланысты түрлі мазмұндағы мақалаларды оқытып, интеллекту-

алдық бағдарламаларды, студенттер арасында өткізілетін түрлі сайыстарды көрсетіп, олар туралы пікір алысады, соның нәтижесінде студент: іскерлік қарым-қатынас туралы терең мағлұмат алады; тіл байлығы, ғылыми ойлау қабілеті артады; тілдің көркемдегіш құралдарын орынды пайдалана білуге үйренеді. Қарым-қатынасқа түсу барысында ұлы ойшылдар мен ғұламалар, ақын-жазушылардың қанатты сөздері мен ана тіл, туған жер, еңбек, тәрбие т.б. туралы айтқан ұлағаты мол толғамдары, даналық сөздерінің мәтіндерін оқи отырып, өз ұлтына, оның сарқылмас қайнары мол мұрасына деген құрметі артады, сүйіспеншілігі қалыптасады:

Қарым-қатынас – студенттердің әдеби тіл нормасын сақтап сөйлеуіне, тіл мәдениетін меңгеруіне, өз ойын мәнерлі де түсінікті жеткізе білуіне, яғни көңілдегі көрікті ойды көркем сөзбен жеткізе білуге бағыттау. Бұл бағытқа іскерлік әңгімелер, іскерлік келіссөздер, іскерлік ойындар, мәселелік жағдаяттарды шешу жатады. Орындалатын мұндай жұмыстар студенттердің шығармашылық белсенділігін туғызады, білім алудың жолдарын іздестіруге мәжбүр етеді. [3, 47]

Модульдік оқыту технологиясының міндетті шарттарының бірі – оқытуды ойын түрінде және түрлі белсенді оқыту формалары арқылы ұйымдастыру. Бүгінгі таңда ойын оқыту үрдісінің тиімді тәсілдерінің бірі деп есептеледі. Ол сабақта табиғи тілдік қатынас жағдайын құруға әсер етеді, студенттерді оқу үрдісіне белсенді қатысуға еріксіз тартады, ынталандырады, пәнге деген қызығушылығын тудырады.

Модульдік оқыту жүйесінде іскерлік ойын арқылы оқытудың да маңызы аса зор. Студенттер әртүрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар студенттердің логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге қызығуын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді. Іскерлік ойын сабақтарын өткізу 3 кезеңнен тұрады:

1-кезең. Дайындық (рөлдерді бөліп беру, топтарға бөлу, проблемаларын алдын-ала таныстыру, қажетті материалдарды жинау).

2-кезең. Ойын кезеңі (хабарламаларды тыңдау, пікірталас жасау, қабылданатын шешімді талқылау және оны бақылау, талқыланған шешімді қабылдау).

3-кезең. Қорытындылау (проблемаларды шешудің тиімді жолдарын іздестіру).

Дәстүрлі ұйымдастырылған оқуға қарағанда, ойын арқылы оқытуда аз шаршайды және

көп мағлұмат алады, ойын барысында жағымды эмоциялар алып, белсенділігі артады, сөздік қоры дамиды, жеке тұлғаның қажеттіліктері қанағаттандырылады.

Ұсынылған іскерлік ойындарды педагогтің кәсіби шеберлігін дамытуда, құзырлылығын анықтауда пайдалану арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын біз зерттеу жұмысын жүргізген кезде анық байқадық және мұны күнделікті өмір тәжірибесінің өзі де дәлелдеуде.

Қатысымдық біліктілік – сөйлесу әрекетінде студенттердің өз ойын еркін жеткізіп, тілдесушіні жақсы түсіне білуі. Қатысымдық біліктілікке басқа адамдармен өзара әрекетке түсу, топта жұмыс жасау дағдылары, ұжымдағы әртүрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеру кіреді.

Қазақ тілі сабағында студенттердің іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технологиямен оқытуда қолданылатын әдістер деген тармақшасында модульдік технологиямен оқытуда қолданылатын әдістер, олардың түрлері сөз болады.

Жаңа заманның талаптарына орай, интеллектуалдық қабілеті жоғары жеке тұлғаны тәрбиелеу міндеті бүгінгі мектептің басты мақсаты екені даусыз. Осы мақсатты іске асыруда, ең алдымен, іскерлік қарым-қатынастағы сөз мәдениетінің дұрыс оқытылуы қажет.

Солардың бірі – әңгімелесу әдісі. Ол оқытушы мен студент арасында жаңа білімдерді хабарлау, пысықтау, қорытындылауды дұрыс ұйымдастыратын сұрақ-жауап тәсілінде жүзеге асады. Сондықтан әңгімелесу оқытудың аса күрделі әдісі болып есептеледі. Бұл әдісті нәтижелі пайдалану оқытушылар тарапынан өте мұқият дайындықты талап етеді.

Қазіргі таңда дидактика ілімінде оқытудың интербелсенді әдістеріне мыналарды жатқызып жүр:

- пікірсайыс (дискуссия, дебат) әдісі;
- эвристикалық әдісі;
- «дөңгелек үстел» әдісі;
- іскерлік, рөлдік ойындар, тренингтер және т.б.

Бұл аталып отырған интербелсенді әдістер тәжірибемізде модульдік оқыту технологиясымен жүргізілген іскерлік қарым-қатынасты орнатуға орай жүргізілген сабақтарда өз жетістігін көрсетіп отырды.

Іскерлік қарым-қатынасты модульдік технологиямен оқыту кезінде қолданылатын әдістің енді бірі – іскерлік ойындар. Бұл әдіс ойынға қатысушылардың сан қилы мүдделерін тоғыстырып, ойын аяқталғаннан кейін қатысушылардың барлығын қанағаттандыратын шешім қабыл-

дауды қажет етеді. Іскерлік ойындар әлеуметтік немесе ұлттық сипаттағы нақты бір жағдайды шешуде үйренушілердің өзара әрекеттесуін қалыптастырады [5, 187].

Іскерлік ойындардың педагогикалық мәні: студенттердің ойлау қабілетін арттыру, танымдық белсенділігін қалыптастыру, шығармашылыққа баулу.

Іскерлік ойындар күрделі шешімдер қабылдай білуге үйретіп, ұжымдағы өзара қарым-қатынасты айқындап, студенттердің білім, білігі мен жеке қасиеттерін тексеру мүмкіндігін туғызады. Іскерлік ойын олардың жеке қасиеттерін: мақсаткерлік, белсенділік, жауапкершілік, іскерлік, шыншылдық, шешім қабылдауға икемділік сияқты қасиеттерін дамытады.

Сонымен қатар студенттерді іскерлік қарым-қатынасты дұрыс жүргізуге үйрету үшін жоғарыда айтылған әдістермен қатар, күнделікті сабақта жиі қолданылатын мақал-мәтелдер жинату әдісін тіл табысу, тыңдай білу әдеби туралы тақырыптарды өткенде үй тапсырмасын беру кезінде қолданып, нәтижесін келесі сабақта сайыс түрінде көрсетеді. Сөз мәдениетінің қосалқы құралдарының сөз мәдениетіне қатысы туралы өз пікірлерін айтқызу әдісі де сабақты тартымды өткізуге игі әсерін тигізеді. Сөз мәдениетінің қосалқы құралдарына ым, ишара, қимыл-қозғалыс әрекеттері жататыны белгілі.

Дүниежүзілік жаһандану жағдайларына байланысты республикамызда жалпы білім беретін орта мектептің алдына студенттерді бәсекеге қабілетті, құзыретті, ізгілікті, тұлғалық-бағдарлық бағытқа бейімдеу талабы тұр.

Бүгінгі таңда жалпы білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты құрылымына енген базистік және типтік оқу жоспарларындағы қазақ тілі пәніне, оны оқып-үйренудің маңызына ерекше назар аударуда. Соған орай қазақ тілін оқытуда дәстүрлі көзқарасты белсенді түрде өзгертіп, оның жанаша әдістемесін пайдалану қажеттілігі туындап отыр.

Қоғам өміріндегі күрделі мәселенің бірі – қарым-қатынас. Ол тарихи, әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени және идеологиялық көзқарастарға байланысты дамитын, жетілетін құбылыс.

Егер адамдар өзара сөйлесіп қарым-қатынас жасамаса, онда оның өмір тіршілігінің мән-мазмұны да болмас еді. Адамдар арасындағы қарым-қатынас жасауда аса қажетті шарттың бірі – сөйлеушілерді өз ой-пікірін айта білуі.

Студенттерді іскерлік қарым-қатынас тілін модульдік технология арқылы оқыту – тек

қана білімді белгілі бір көлемде беріп, қажетті шеберлік пен дағдыны қалыптастырумен ғана шектелмейтін, сонымен қатар, баланың жалпы тұлғалық дамуына, ойлау, есте сақтау, қиялдау,

елестету сияқты басқа да танымдық қасиеттерінің жан-жақты дамуына бағытталатын оқытудың түрі. Демек, бүгінгі студент – ертеңгі іскер азамат, яғни ол – еліміздің болашағы.

Әдебиеттер

- 1 Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. (Оқу құралы). – Алматы: РБК, 2000. – 207 б.
- 2 Жанпейісова М.М. Модулдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде (Аударған Д.А.Қойшыбекова). – Алматы, 2002. – 180 б.
- 3 Шаханова Р. Ғылыми диссертациясынан мағлұмат.
- 4 Тұрғынбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. Оқу әдістемелік құрал. – Алматы, 2000.
- 5 Ұзақбаева С. Тамыры терең тәрбие Жоғары оқу орындары студенттеріне арналған оқу құралы. – Алматы, 1995.

References

- 1 Orazbaeva G. Tildik qatynas: teorijasy zhane adistemesi. (Oku kuraly). – Almaty: RBK, 2000. – 207 b.
- 2 Zhanpejisoва M.M. Moduldik okytu tehnologijasy okushyny damytu kuraly retin-de (Audargan D.A.Kojshybekova). – Almaty, 2002. – 180 b.
- 3 Shahanova R. Gylymi dissertacijasyнан maglumat.
- 4 Turgynbaeva B.A. Damyta okytu tehnologijalary. Oku adistemelik kural. – Almaty, 2000.
- 5 Uzakbaeva S. Tamyry teren tarbie Zhogary oku oryndary studentterine arналган oku kuraly. – Almaty, 1995.